

ACC. N:R M. 9349:1-17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Ulla Ekesson*
 Härad: *Bjäre* Adress: *Helid Row*
 Socken: *Row* Berättat av:
 Uppteckningsår: *1944* Född år *1876 Småryd Bjäre*

Handel och Gärdfarhandel

s. 1-17.

Ulla nr 1.11.

Imuggling.

s. 2.

Marknader.

s. 7.

Tiggare.

s. 14.

Skriv endast på denna sida!

Något annat uttryck för ordet Sälja har jag inte hört, de som äro särskilt förslag-
na att pungslå sina köpare kallas
krämmare. Vro de kända som krämmare
handlar man med viss försigtighet med
dem. Naturligtvis vill den som har något
att sälja, ha om inte förtjenst, så dock
varans fulla värde, men kan dock hända
att det av oförstånd blir slumpat bort.
Köpa (köpa) gör man ju dels av behov och
dels av intresse för saken, man kan fara
eller spekulera på att köpa en sak man
önskar sig. Vro köpare och säljare över-
ens om priset gives handslag på det och
så binder säljaren på "likköp". Han
inte köparen betala kontant, måste han
ställa borgen för sig eller annan säkerhet
såsom Skuldbedel eller dylikt.

Smuggling var en vanlig sak här på kusten för 100 år sedan och senare. Det ansågs inte precis bara någon orätt att hjälpa smugglarna eller "lurendrejarna" som de kallades. Årligt folk, som inte i vanliga fall skulle göra någon som helst orätt kunde, om inte direkt hjälpa till att smuggla, dock tillåta att smugglarna kunde ha sin fristad på deras egendom. På ställen där kustoakterna bodde inlogerade kunde smugglarna lägga in sina varor i källare och kutor utan att gårdägaren så något. Han lättrade helt enkelt inte se och hyste det bara i öhigt att kunna lura tullarna. Men det fordrades att husbonden stod väl med tjenaarna och dagsverkare, som bodde anställda på gården, eljest kunde det vara risk för att bli anmälda.

3
På 1860-talet börjades då smått med lant-
handel här, först i en bondgård, sedan
i ett centralt beläget hus som då bara bar
småsaker och ^{som sålades} speöcker, men sedan under
årens lopp utvecklades mer och mer, och
är numera en riktig storaffär.

Lärorna körde handlanden själv till
Ångelholm eller Hälsingborg efter, ibland
hämtades det bara i Påsktid.

Gärdshandeln var mycket banligt, det kun-
de bara av socknens folk eller långväga
som gingo ikring med en stor låda på ryggen.
Lådan var indelad i fack till bakt och ett,
där bar lite av bärre, strumpor, tröjor, jörklä-
den, huvudkläden, händukar, strumpband,
kängesnören samt alla sorters kalar, broskar
m.m. De kallades banligen alla med ett
namn för Knalle, men det var ju skillnad

på Västgöta Knalle Smålands Knalle eller
Hemmaknalle. De som hade lite yngre ba-
ror hade häst och bagn. Västgöta knallarna
hade mest alla sorters bävnader, björville,
linne och bomull, grövre och finare slag.
Smålands knallarna hade mest smidesba-
ror o.d.l. Så var det bävskedgubbarna,
de sålde bävskedar och allt annat bävakti-
gheter, som de själva slöjdade, skruvlar,
spännare m. fl. Andra hade alla sorters trä-
slöjd, träskedar vispar, borstar o.d.l.
Slöjdarna lagade också söndriga ting när de
kommo, lagade söndriga bävskedare och an-
nat sådant, som de voro specialister på.
Judar, ginga också i kring som gärdfari-
handlare, var man inte försiktig kunde
man bli grundligt lurad av en jude.
De begärde vanligen dubbel av varans

värde varför man bjöd dem hävten av
 det de begärde, eller bad man ansäga ba-
 ra rimligt pris och stå vid det. Vackligen
 fick man det ockra för det pris man bjöd.
 Efter mycket diskuterande. En kunde gick
 gärna inte förrän han fick sålt något.
 En del kvinnor gingo ockra i kring och
 sålde alster av tingen av egen eller man-
 nens sked. Lemoådr förkläden hemvär-
 da band, huvudkläde, hemstrikade stum-
 por och tröjer. Det fanns en sorts tjocka sticka-
 de tröjer kallade Slands tröjer som sjömän
 och fiskare gärna använde, de boro tillverk-
 ade av gamla män i Hallands Bindslöjd-
 teknik som deras hustrur eller någon annan
 kvinnlig släkting gick och sålde eller tog
 emot beställning på, på samma gång pas-
 sade de på att kigga en koppa ull eller något
 annat.

De boro från "Skoböjden" Skogsbygden
på slutningen av Hallands äskningen
i södra Halland eller norra Sko härad.
Även kvinnor från hemsocknarna gick om-
kring och sålde saker som de själva till-
värkat eller några tiggbitar som de själva
köpt av handlarna till realisationspris.
Om de inte direkt tiggde togo de dock
gärna mot bad som gavs. Maten fick de
på så sätt alltid passade det till mål-
tids eller kaffedags. En koppa ull eller
ett par ägg ett stycke bröd eller fläsk kunde
de de ju alltid få vid sidan om. De boro
ju hemmana så de kände till stället, så
de försökte ställa så att de boro vid de bästa
ställen vid middag. En gammal man från
Lästra Parup vilken brukade dricka försörjning
eller lerkär, sade att Hous socken var hans
undantag därav levde han."

Marknader. Före 1876 var det marknad
två gånger om året i Bärstad, vårmark-
nad i Mars och höstmarknad i Oktober.
Sedan blev det torpdag första lördagen i må-
naden, April och Oktobertorpdagen räknas
des som stortorpdagar och borde mera berömt.
Västergötland är torpdag första lördagen i
månaden och är också där, April och Okto-
bertorpdagen störst. Behöfver köpa eller
sälja hästar kor eller svin, reste de till torp-
dagarna på något av stället, eller till
torpdagen i Raholm första onsdagen i må-
naden. Västergötland är stormarknad två gånger
en på våren och en på hösten, och dit körde
de gärna också härfra orten. Dit var så
långt att köra att de som vill köra dit, så-
ge sig alltid tidigt på morgonen, och kom-
ma vanligen inte igen förr sent på kvällen.

På dessa Torgdagar fins allth möjlighet att få
köpa matvaror, alla sorters slöjd, både man-
lig och kvinnlig handslöjd, frädgårdslöjd,
klädesvaror, samt en hel ^{del} marknadsga-
lat. På kreaturstorgen och svintorget bar liv
och rörelse, där såldes och byttes kor och
hästar, efter uppgjord affär skulle det
fyras lkköp. I Brästad är allth dylikt afär-
lig och hufvud kreaturs och svintorget äro om-
lagda, och det gamla Smälänningatorget
där Smälänningarna höllo med sina stigar
lagghärl och öfrig träslöjd, är planterad med
buskar och blommor. Även i samhället. Egna
handlare hade stånd på torget där de för-
de diverse varor. När det bar Marknad i
Brästad hade de rättigheter att försälja vin
och spritvaror i affärerna och innanför bu-
tiken bar ett rum där de kunde få förfäga
det inköpta.

Körsbärsvinet hade strykande avgång
 och det kunde hända att lagret tog slut.
 Då var det ett hastigt öförl tillvarka bin
 på en sirapstunna, som var lite sirap kvar
 Slogs en flaska cognac och ett par flaskor
 körsbärsalt och batten, skakas kraftigt
 om och buteljeras och serveras som körs-
 bärsvin. Då voro de så pass i qvungen att de in-
 te kunde bedömma vinets art, bara det sma-
 kade sött och starkt. Det var ju ungdommar
 som konsumerade körsbärsvinet. De äldre
 gubbarna höllo ju till på krogstuan, där
 det serverades kaffegök och där kunde
 ju och de gummorna få kaffe, vilket
 inte kunde serveras i affärerna. Ett par
 som gick giftastekar hade alltid sällskap
 till marknaderna och för ansågs inte förlor-
 ningen, ehfärad, förru parat varit på mark-
 naden, tillhoppa och där gjort sina uppköp.

Allt man hade att försäljaogs till Markna-
 den, okardad ull, bråkad lin, blånor och
 toeka, men också chäckad lin (hör).
 Det var vanligt bära av lingarn bäl
 hel och halolinne och försälja på mark-
 naderna. Från Södra Halland förfordes
 tröjor och underkjolar av Hallands (beng)
 bindslöjd, Hemkokta karameller med
 eller utan pappersutsirning, det fanns en
 sorts polkagrisar ganska stora, som alltså
 gick under namnet av forgdaskarameller
 och kostade ett eller två öre styck.
 Olika sorters lekraker, snurror, dackor
 med stekta kjottar av matat näver, lergö-
 kar, hästar med visselpipa till stjärn,
 så barnen som voro med kunde riktigt
 föra oljud i kapp. För övrigt en hel mar-
 sa dylikt kring hämn.

Innan Västhusbanan var öppnad fanns det en
och annan färdkarr som höll häst och bagnar
för "tejeskjuts". De som körde till kuststäderna
Helsingborg och Landskrona efter baror
till handlarna befägnade sig av "häcka-
bagn" eller "karrbagnar". Det fanns en man
som hade till sitt näringsfång jämte sitt
litte lantbruk på 4 a 5 tunnland jord att
köra till Landskrona efter socker till hand-
larna, han kallades allmänt "Landskroniten".
För en dylik resa hade han en krona milen på
vintern kunde en sådan resa ta en hel
veckan innan han kom tillbaka igen.
Han hade kört i så många år att han hade
sina bestämda rastställen i bondgårdarna.
För hästen hade han säd i tömrer och i pärrhö
för sig själv hade han lite av varje i "madasken".
Smör, bröd, pankakor, biffar, kokta potatis

och sill, mjölk på flaska, kaffe kunde han
ibland skrylla sig till under vägen. På som-
maren tog heran ochrä ganska lång tid ty då
brukade han hålla och bete hästen på väghanten
om hästen av odygd gick en bit in i ett klöver-
land eller äker så gjorde det väl ingenting.
Bönderna själva finge ju köra till Helsing-
borg med den såd de ville bäja, innan det
blev spannmålshandlare i Bästad eller
Torshov på 1870-talet. Därifrån förblades så-
den sjöledes. Det var många småskutor som
gingo till Helsingborg med såd och hade han-
delsvaror tillbaka därifrån eller Randskrona.
När det skulle byggas körd till Småland
(Harnacka) efter timret men då finge de
gärna hjälp av släktningar och vänner
så de boe många i skällkap, då tillkom
det den som skulle ha timret att ha smör

och bröd och brännvin att bjuda på. En dylik resa kunde taga 5-6 dagar. Då användes "långvagn" på källor, vagnen var sådan att den kunde också bli kortvagn vilket som behöfdes bäst. Dylika resor betalades inte, det var en bänkfärd som den ^{ena} gjorde den andre. Men när bygget var färdigt, om inte förr, skulle det göras ett bejundrande köregille som till och med kunde vara i ett par dagar, då finge kvinnorna också vara med.

Stärifran tog nog inga ~~seste~~ ästad och sökte arbete, tvärtom kommo det hundrade hit för att söka arbete. För hundra år sedan skulle nästan alla försöka om de dugde för sjömanslivet, en liden stannade kvar, men många voro nöjda efter bara en kort resa, det var nog också ett hårt liv för en sjöman den tiden.

Figgare, har det funnits många, både
 inhemska, och långväga. Mikael Anne
 född 1858 har själv som 10-11 årig pojke
 gått och figgat under nödåren 1868-69.
 Som han är född i Timmetslöv på gränsen
 mellan Halland och Skåne är det mest
 i södra Halland han gått och figgat, längre
 västerut än till Båstad ginge de inte.
 Då kom den figgare i maskor uppe från
 Västergötland och Bohuslän, hela famil-
 jer med häst och båg, figgade mat både till
 sig själva och hästen. Ryttmästare bon
 ställer på skottorp ägde ett torp ett stycke
 från herregården, för att inte figgarne
 skulle komma fram, ändå då kände
 han barje gecka en tunn ryg och en skäp
 på mat till torparfolket, som de skulle
 baka och brygga, för sitt besvär fingo de
 ha torpet gratis.

När enda tiggare som kom fick en fjöck
 skiva runt kakan, ett stycke spickesill,
 och en mugg dricka, brödskivan var så
 stor att det gått kunde mätta en stor karl.
 Det som de inte kunde äta upp fingo de ta med
 sig, var det en hel familj i sällskap fingo
 de nära en hel kaka bröd. Men samma per-
 son fick icke mera än en gång i beekan.
 Lika då fick deras häst ett fång hö eller halm
 till matnad, bad folk och djur säga alde-
 les utsvultna ut. I Frans Johanssons hem
 voro de åtta barn och efter som de växte
 till och blevo stora nog måste de ut att
 tigga, ty det fanns inte mat i hemmet.
 När de fingo mat var det till att först späla
 äta sig mätta, och sedan gömma det övriga
 i påsen till hemmarärendet. Tiggarpåsen
 var tung i mer än ett hänseende.

Men här i dessa byggar översvämmade
 liggare, det kom liggare i massor hela fam-
 iljer från norra Halland, Bohuslän och Väst-
 götland samt från Hallandsåsens slättning-
 ar den mager skogsbygden i Norra Håbo
 Härad. Det hade varit missväxt även här,
 och det var så många inhemska liggare
 så det var inte lätt för bönderna att ha
 något att ge. De socknens fattiga barn kunde
 de få en gång i veckan gå på ställen
 och äta ett mål matnad. Det var bestämda
 dagar bort och ett fingo komma, så de inte
 kommo alla på en gång. De som kommo
 långväga ifrån, ville ju och ha låna hus
 bad för sig själva och hästen. Det var inte
 just så roligt att ta emot en hel del obekant
 folk och låta dem ^{ligga} där, en och annan kunde
 de ju ha en anbefallningar församlingens
 präst

ACC. N:R M. 9349:17

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"
Hvorn på senare år, som jag kan minnas före-
kom det med tiggare, som barn mins jag så
kvinnor, som hade barn med sig gick och
tiggde, samt 12 och 13-åringar gingo och tiggde.
Sedan blev det bara gamla, som gick och tiggde.
Många av dem hade väl gjort det i all sin
tid, kanske en tid mitt i medelåldern de
hått annat för sig, men många voro så vana
att gå och tiggja att de hellre gjorde det än
annat arbete, de tyckte om att fluffa och
komma ut och träffa på folk. De ansågo
det inte vara skam, som det tycks numera.
Det behövs ju inte heller nu, kunna de arbe-
ta är det ont arbetskraft och fattigvården
är ju väl ordnad, och alla behövande äro
väl hända.